

Ekelöf bland ekfraser och ikoner

Torsten Ekbohm ser hur forskningen om Gunnar Ekelöf berikas med två tillskott.

LITTERATUR

Annette Fryd

Ekfraser – Gunnar Ekelöfs billed-
beskrivande digte
MUSEUM TUSCULANUMS FORLAG,
KØBENHAVNS UNIVERSITET

Anders Mortensen

Tradition och originalitet
hos Gunnar Ekelöf
SYMPOSION

I sin nytkomna resebok "Filipstad-Marrakech" berättar journalisten Birgitta Edlund om ett möte med en schejk i Arabiska öknen. Denne schejk, doktorand på oljeförekomster vid Saharas Atlantkust, hade en gång i sin ungdom studerat engelska vid universitetet i Granada. En kväll hade han sett en Danny Kaye-film där Mai Zetterling agerade motspe-
lerska. Schejken hade blivit så fascinerad av den svenska skådespelerskan att han hade inhandlat en Linguaphonekurs i svenska. På så vis hade han upptäckt Gunnar Ekelöf.

– Den enda bok jag hittade var en poesibok av en som hette Gunnar Ekelöf, sade schejken. "Om hösten", hette poesisamlingen. Mycket vacker och mycket melankolisk.

Och så deklamerar schejken, tronande i sitt beduintält bland honungskakor och svalkande drycker, på god svenska Ekelöfs vemodiga "Envoi" ur "Om hösten". "Din är en människaväg som slingrar i dyningen, vit".

HISTORIEN KAN VÄL SES som ett gott exempel på Ekelöfs globalisering, på den punkten möjligen bara överträffad av Tomas Tranströmer. Ekelöf är en poet för det nya årtusendet. I sin digra resumé "The Western Canon" (1994) är Ekelöf ett av de få namn från Skandinavien som Harø Bloom räknar till världslitteraturen. Den danske kritikern Poul Borum betecknade lika vidsynt Ekelöf

som "århundradets svenska bidrag till världseliten".

Den positionen lär ingen kunna rubba, även om man som trogen Ekelöfläsare ibland känner lust att avvika från hagiograferna. Finns det inte ett tröttsamt drag av koketteri i Ekelöfs ständiga flaggande med sin outsiderroll? Kan en riktig outsider acceptera en stol hos De aderton?

OJÄMNHETEN TYCKER JAG är mer störande än ekelöfianerna vill vidgå, exempelvis produktionen mellan debuten "sent på jorden" och genombrottet "Färjesång", ofta balanserade på pekoralets branter (avdelningen "Förnyelse" i "Dedikation" till exempel). Visst är den sena Diwān-diktningen storslagen, men i för stora doser riskerar man att få rökelse i halsen.

Ekelöfforskningen visar emellertid inga tecken på avmattning, den är obrutet entusiastisk och flitig. Nyligen har sekundärlitteraturen berikats med två titlar, den danska litteraturforskaren Annette Fryds studie "Ekfraser – Gunnar Ekelöfs billedbeskrivande digte" och Anders Mortensens avhandling "Tradition och originalitet hos Gunnar Ekelöf".

I en av sina självbiografiska essäer skriver Ekelöf att musiken var den konstform som hade gett honom mest. I den egna diktningen är det emellertid en annan konstform som dominerar, bildkonsten. Ekelöf hade ju ett levande konstantresse; under 1930- och 1940-talen var han också verksam som en av våra bästa konstkritiker. Många av hans dikter är ekfraser, det vill säga dikter som beskriver eller försöker fånga atmosfären i ett bildkonstverk. C F Hill, Claude Lorrain, Brancusi är några exempel på Ekelöf-ekfraser.

ANNETTE FRYD UPPEHÅLLER sig mest vid den sena Diwān-diktningen, som till stor del

Två nya böcker om Ekelöfs diktning har kommit ut. Anders Mortensen tar ett helhetsgrepp, medan Annette Fryd koncentrerar sig på den sena Diwān diktningen.

kan beskrivas som ekfraser på bysantinska ikoner. När dessa samlingar – "Diwān över fursten av Emgión", "Sagan om Fatumeh", "Vägvisare till underjorden" – kom ut kring mitten av 1960-talet kunde många dikter te sig onödigt gåtfulla, eftersom förlagorna inte var kända. Att läsa dikterna med den aktuella ikonerna för ögonen är en helt annan upplevelse. Det visar sig att Ekelöf har följt sina förlagor mycket noga, exempelvis i den ikon som visar Johannes Döparen som bär sitt huvud "dels på helbrägdä skuldror/dels och samtidigt framför sig på ett fat".

I den centrala ikon-ekfrasen "Xoanon" ur "Sagan om Fatumeh" avlägsnas bildens alla attribut bortom guldgrunden ända ner till den nakna plankbiten av oliv, och Annette Fryd visar att Ekelöfs ikondikter syftar till att nå fram till det osynliga. "Ikonkvalitet" fann han hos en bild som balanserade mellan det figurativa och nonfigurativa, "bildens osynliga essens". Kanske var det just detta som var "det omöjligas konst". "Tystnaden i retoriken", som det heter i "Poetik".

"Hvorfor skriver en modernist som Ekelöf om ikoner?" frågar Annette Fryd utan att

formulera något riktigt svar. Men den frågan besvarar Anders Mortensens digra avhandling som djärvt nog tar ett helhetsgrepp på Ekelöfs utveckling som lyriker från "sent på jorden" till den sena Dívántrilogin.

MORTENSEN VISAR övertygande att Ekelöfs centrala traditionsbegrepp undergick en förvandling, från det tidiga dainspirerade upproret mot alla tradition – "krossa bokstävlarna" – till ett personligt fattat traditionsbegrepp som söker valfrändskaper utanför den etablerade kanontraditionen.

Den mogne Ekelöf finner att sumerernas urgamla Gilgimesh-epos "kan läsas som ett stycke modern poesi". Det finns en "tidlös" modernism utanför den snävt "modernistiska" traditionen. Därför kan Ekelöf också hävda det tidlösa mänskliga i den mest undan-gömda historien: "Jag har valt Bysantium, längesen förlorat,

som en utgångspunkt från vilken jag skulle kunna beskriva det närvarande", skriver han 1966.

Det fanns vänsterkritiker under 1960-talet som bråkade med Ekelöf för att han hade fördjupat sig i en så avlägsen och "inaktuell" epok, men den sorgliga polemiken skymtar inte hos Mortensen. I stället närläser han sju dikter genom hela författarskapet som visar hur Ekelöfs traditionsbegrepp långsamt förvandlades och fördjupades.

Det finns, menar Mortensen, ingen motsättning mellan den "inre" traditionen av valfrändskaper och strävan efter personlig originalitet. Ekelöf hade själv svårt att bemästra denna motsättning och värjde sig med näbbar och klor mot påverkningsforskning, i synnerhet insinuationer att han på något sätt skulle ha lärt av T.S. Eliot. "En Mølne-elegi" är knappast tänkbar utan "Det öde landet", men det kunde Ekelöf inte gärna tillstå med

tanke på dåtidens påverkningsfixerade kritik.

DETTA KOMPLEX KAN VÄL nu betraktas som överspelat efter Mortensens gedigna avhandling. Den kompletteras också med tre fylliga kapitel om Ekelöfs förhållande till Almqvist, Rimbaud och Eliot.

Både Annette Fryd och Anders Mortensen skriver glädjande nog i stort sett en rak prosa befriad från halvsmält jargong inlånad från Paris, en barnsjukdom i den humanistiska forskningen som nu verkar överstånden. I stället har vi fått en ny jargong, och eftersom den låter likadant hos Fryd och Mortensen uttrycker den väl det just nu moderiktiga sättet att formulera sig. Jag vänder mig särskilt mot det ymniga bruket av ord som "strategier" och "projekt".

"Hvordan spejler kunstværkerne problemer og strategier i Ekelöfs sproglige projekt?" (Fryd). När Ekelöf tar upp svenska valfrändskaper i "De-

dikation" (Hill, Stagnelius) sysslar han med att upprätta "alliansskapande strategier som inviterar potentiella bundsförvanter" (Mortensen).

INGEN LÄSBAR POET har någonsin arbetat med färdiggjutna "projekt" eller beräknande "strategier", i synnerhet inte Ekelöf. Om Ekelöf skriver en vacker dikt om Hill eller en Atterbompastisch skriver Mortensen utan att blinka att Ekelöf ägnar sig åt "kanonetabletering genom ett stilistiskt närmande till bestämda diskurser". Det vackra ordet valfrändskaper duger inte, det skall heta "intertextuella märkörer".

Sådant får man stå ut med i en för övrigt mycket läsbar och värdefull avhandling. Men det går inte att komma ifrån intrycket att litteraturforskningens nuvarande marginalisering i stort sett är självförlad.

Torsten Ekborn

kultur@dn.se